

Verkenning van Purmerweg 46 / Brede Kerkepad 5

Datum: 30 oktober 2019

Auteur: Agnes Hemmes

Bezoekdatum: 4 september 2019

Architect: H. 't Hoen, Dienst der Publieke Werken, gemeente Amsterdam

Ontwerpjaar: 1964

Bouwjaar: 1967

Opmerking

Deze verkenning is door Monumenten en Archeologie gemaakt op verzoek van het Stadsdeel Noord van de gemeente Amsterdam met als doel het inventariseren van de aanwezige cultuurhistorische waarden en de vraag te kunnen beantwoorden of hier sprake is van een potentieel behoudens- / monumentwaardig pand. Aanleiding zijn de op handen zijnde sloopplannen.

Purmerweg 46 bevindt zich in het Rijksbeschermd Stadsgezicht Amsterdam-Noord. Op de waarderingskaart AUP gebieden scoort het voormalig GGD-gebouw op een schaal van 1 tot 5 op alle vier criteria (architectuur, verkaveling, relatie met tuinstedelijke ensemble) 3 punten. Met in totaal 12 punten is het pand aangemerkt als een orde 3 pand (middelhoge waarde).

Stedenbouwkundige context

Het voormalig GGD-gebouw is gesitueerd aan de zuidzijde van de uitbreidingswijk Nieuwendam-Noord – een van de tuindorpen van het herziene Algemene Uitbreidingsplan (AUP) uit 1958 – aan de zuidzijde van de Purmerweg, op de hoek met het Brede Kerkepad. Het is een vrijstaand pand op een L-vormig grondplan met aan de achterzijde een binnenplaats die voorzien is van een hoog (transparant) hekwerk. De hoofdingang bevindt zich tegenwoordig aan de Purmerweg, maar was oorspronkelijk gelegen aan de zuidzijde.

In stedenbouwkundig, architectonisch en programmatisch opzicht vormt het pand een schakel tussen tussen het AUP-gebied en de historische bebouwing aan de Nieuwendammerdijk. Het is een alzijdig ontworpen gebouw met een maat, schaal en hoog-laag verhouding die op zorgvuldige wijze aansluit op de diverse bebouwing in de directe omgeving. Het tweelaagse bouwdeel aan de Purmerweg sluit qua hoogte aan op de bebouwing uit het AUP plan, dat twee bouwlagen met zadeldak heeft. Het eenlaagse bouwdeel met doorgang naar de binnentuin aan het Brede Kerkepad sluit juist weer aan op de morfologie en hoogtemaat van de bebouwing aan dat pad, te weten één bouwlaag met zadeldak met verspringingen in de rooilijn. Het beschutte binnenterrein aan de zijde van het Brede Kerkepad en het vele groen rondom zijn kenmerkend voor tuinstedelijk karakter van deze wijk.

Gebouwtype en bouwgeschiedenis in hoofdlijnen

Voorzieningengebouw (voormalig GGD-gebouw). De evenwijdig aan de Purmerweg gelegen hoofdvleugel is aan de straatzijde hoger (tweelaags) opgetrokken en bestaat uit een begane grond en eerste verdieping onder een naar achter toe aflopend lessenaarsdak. De rest van het gebouw omvat één bouwlaag met een plat dak.

Het gebouw werd in 1964 ontworpen door H. 't Hoen, architect van de Dienst der Publieke Werken, als gebouw van de Gemeentelijke Geneeskundige & Gezondheidsdienst (G.G.& G.D). Het gebouw werd speciaal ingericht voor de afdeling 'Jeugdhigiëne / Jeugdzorg', de voorloper van het huidige

	Gemeente Amsterdam
Pagina 2 van 3	Monumenten en Archeologie

'consultatiebureau'. Als gevolg van de naoorlogse bevolkingsgroei was er, naast woningen, grote behoefte aan dit soort voorzieningen.

Architectonische verschijningsvorm

Het voormalig GGD-gebouw is een eenvoudig, maar verzorgd en specifiek voor deze functie ontworpen gebouw. Kenmerkend voor het oorspronkelijke ontwerp is de sterke relatie tussen de architectuur van de gevels en de achterliggende functies, die leidde tot een trefzekere en welhaast abstracte compositie. Dit komt het sterkt tot uitdrukking in de noordgevel aan de Purmerweg: een vrijwel gesloten gevel met horizontale band van strookvensters, geaccentueerd door een losstaande schoorsteen aan de linkerzijde en het kunstwerk van Lex Horn aan de rechterzijde. Waar de noord- en de westgevel een vrij gesloten karakter hadden, waren de behandelkamers aan de achterzijde bewust op het zuiden gericht en hadden deze grote raampartijen. De kleed- en onderzoekskamers waren op discrete wijze voorzien van bovenlichten, evenals het 'solarium' op de eerste verdieping van de hoofdvleugel. De afgescheiden binnentuin en het groen rondom diende als 'afstandhouder' en 'plaatselijke stoffering', zoals de architect dat zelf omschreef in een artikel in het tijdschrift Publieke Werken. De plattegrond van het gebouw was letterlijk een vertaling van het reilen en zeilen van de wijkgezondheidsdienst en kende een heldere routing met diverse spreekkamers, onderzoeksruimtes, kleedkamers, een wachtkamer en een assistentenkamer. Met oog op deze functie is een deel van de binnenwanden uitgevoerd met een lage borstwering met daarboven glas, wat het interieur een licht en open karakter geeft. De ruime wachtkamer had tevens een dubbelgebruik als cursuslokaal in de avonduren.

Met het verplaatsen van de hoofdingang van het Brede Kerkepad naar de Purmerweg en het open maken van de gevels in de jaren tachtig is het oorspronkelijke ontwerp echter vertroebeld waardoor het exterieur van het gebouw bovendien aan architectonische kwaliteit heeft ingeboet. In de van oorsprong relatief gesloten noordgevel, met alleen een doorlopende reeks van bovenlichten, werd binnen hetzelfde stramien een aantal grote puin geplaatst. De westgevel werd eveneens voorzien van extra ramen. Aan de achterzijde, in de 'binnenhoek' van de L-vorm werd een kleine uitbouw gerealiseerd. De gevelindeling van de achtergevel op de eerste verdieping was al eerder gewijzigd. De gesloten gevel aan het Brede Kerkepad voegt weinig kwaliteit toe.

Ondanks bovengenoemde wijzigingen is het pand nog steeds herkenbaar als voormalig GGD-gebouw. De hoofdropzet van de bouwvolumes, inclusief de binnentuin aan de zuidzijde, is grotendeels nog intact. De indeling van het gebouw is gedeeltelijk bewaard gebleven (wachtkamer, gang met binnenpuin, kamerindeling ten dele, trappenhuis). Diverse interieuronderdelen zoals deuren, puin, toiletten, het trappenhuis en zelfs het lattenplafond dateren nog uit de bouwtijd, evenals de kunstwerken van Lex Horn.

Monumentale wandkunst

In het kader van de 1%-regeling werd de achterwand van het trappenhuis aan de noordzijde zowel aan de binnen- als buitenzijde voorzien van een tegelmozaïek van de kunstenaar Lex Horn. De twee kunstwerken bestaan uit zwarte, witte en grijze tegels en vormen een abstracte voorstelling. De kunstwerken tonen verwantschap met het eveneens door Horn ontworpen tegelmozaïek in het gesloopte GGD-gebouw aan de Jan Tooropstraat 5, dat een doolhof voorstelde. Naast grote kunsthistorische waarde als ontwerp van Horn, is het kunstwerk aan het exterieur van Purmerweg 46 ook zeer bepalend voor het aanzicht van het gebouw.

Lex Horn (1916-1968) is een toonaangevend beeldend kunstenaar in Nederland in de periode na de Tweede Wereldoorlog. In de jaren vijftig en zestig was hij een veelgevraagd kunstenaar voor monumentale kunst in tal van nieuwbouwprojecten. Hij maakte niet alleen wandschilderingen, maar ook sgraffiti (betonreliëfs), glasappliqués en tapijntontwerpen, of tegelmozaïeken zoals in het geval van het voormalig GGD-gebouw aan de Purmerweg. In Amsterdam zijn verschillende werken van Horn bekend, onder andere voor de Stadsschouwburg (wandschildering Elkerlyck), voor diverse scholen (o.a. Krelis Louwenstraat 1). Een ander bekend werk zijn de drie sgraffiti voor het voormalig Jan Swammerdam Instituut, waarvan er een inmiddels is herplaatst in het AMC; de andere twee zullen herplaatst worden in de nieuwbouw van het Centraal Station.

	Gemeente Amsterdam
Pagina 3 van 3	Monumenten en Archeologie

Cultuurhistorische context

Het in 1964 door Publieke Werken ontworpen GGD-gebouw Purmerweg 46 is van cultuurhistorische betekenis als herinnering aan de gezondheidszorg in de jaren zestig op wijkniveau in de uitbreidingswijk Nieuwendam-Noord. Naast winkels, scholen en kerken voorzag het stedenbouwkundig plan van de AUP wijk ook in gebouwen voor de gezondheidszorg. De GGD aan de Purmerweg was speciaal ingericht voor de afdeling 'Jeugdhygiëne' en gericht op zuigelingen en kinderen en was de voorloper van het huidige 'consultatiebureau'.

Publieke Werken architect, H. 't Hoen, ontwierp in deze periode verschillende GGD-gebouwen, ondermeer in Tuindorp Oostzaan (Vegastraat 63 / Algolstraat 5) en aan het Overtoomse veld (hoek Johan Jongkindstraat / Jan Tooropstraat, gesloopt).

Conclusie / advies

Purmerweg 46 is van cultuurhistorisch belang, omdat de functie van GGD-gebouw zowel aan het exterieur als in het interieur nog redelijk goed herkenbaar is. Het oorspronkelijke ontwerp, dat eenvoudig doch zeer verzorgd was, is door latere wijzigingen echter in behoorlijke mate aangetast.

Het pand is van stedenbouwkundig belang als onderdeel van de dorps aandoende, kleinschalig opgezette omgeving, waarop het pand goed aansluit door zijn opzet, schaal en vormgeving.

Het pand is daarnaast van kunsthistorisch belang als drager van het speciaal voor dit gebouw ontworpen en gaaf bewaard gebleven kunstwerk van Lex Horn.

Purmerweg 46 is aangemerkt als orde 3 pand, hetgeen betekent "*een architectuureenheid met een voor de periode kenmerkende vormgeving en/of kenmerkende typologie en / of belangrijke bijdrage aan de compositie van de verkaveling en het veld.*" Op basis van de geconstateerde architectuur- en cultuurhistorische, stedenbouwkundige en kunsthistorische waarden stelt Monumenten en Archeologie dat de status als orde 3-pand passend is voor Purmerweg 46.

De meerwaarde van het gebouw is vooral gelegen in de wijze waarop het stedenbouwkundige volume zich verhoudt tot de pre-stedelijke bebouwing aan de Nieuwendammerdijk en het tuindorp Nieuwendam. Hoewel het pand niet monumentwaardig is, gaat er met de eventuele sloop van dit gebouw in deze buurt wel een karakteristiek, cultuurhistorisch herkenningspunt van de naoorlogse verzorgingsstaat verloren. Bij eventuele sloop / nieuwbouw is het van belang dat het kunstwerk van Lex Horn behouden blijft en herplaatst wordt in de nieuwbouw. Op deze wijze kan het kunstwerk een bijdrage leveren aan het levendig houden van de herinnering aan het voormalig GGD-gebouw. Gezien de bijzondere stedenbouwkundige ligging in het Rijksbeschermd Stadsgezicht is het van belang dat er aangestuurd wordt op een zorgvuldige ruimtelijke inpassing van nieuw programma.

Bronnen en literatuur

Inventarisatie Monumentale wandkunst, Yteke Spoelstra 2017 Quickscan waardering 'Tegelmozaiek, kunstenaar Lex Horn, 1968

Website Stichting Lex Horn (www.stichtinglexhorn.nl), bezocht op 23 oktober 2019

Het zittinglokaal voor de G.G. en G.D in Tuindorp Nieuwendam, door ir. H. 't Hoen, in: *Werk in uitvoering* (7), 1965, 110-112